

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

| e-ISSN 2602-229X |

KİTABIYAT

BOOK REVIEW

**Mefail Hızlı, Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa
Medreselerinde Eğitim-Öğretim,
Emin Yayınları, Bursa, 2012, 182 Sayfa, ISBN: 9786054487448**

Yılmaz KILIÇ*

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 22.12.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.01.2021

Please cite this paper as follows/Atf için:

Kılıç, Y. (2021). Kitabiyat: Mefail Hızlı, Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim, Emin Yayınları, Bursa, 2012, 182 Sayfa, ISBN: 9786054487448. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1): 81-84.*

* Sorumlu yazar/Corresponding author
E-mail: yilmazkiloc019@gmail.com

Prof. Dr. Mefail Hızlı tarafından kaleme alınan ve Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim adını taşıyan eser Emin Yayınları'na 182 sayfa olarak 2012 yılında okuyucuya sunulmuştur. İkinci baskı olan bu eser, Önsöz, İçindekiler, Tablolar, Kısaltmalar, Giriş, Dört Ana Bölüm, Sonuç ve Kaynaklar birimleri ile oluşturulmuştur. Ana bölümler, “Medrese”, “Medrese Kadrosu”, “Öğrenciler” ve “Öğretim Programları” başlıklarını taşımaktadır.

Önsöz kısmında müellif ilk olarak kitabın kaleme alınış amacını “*Osmanlıların eliyle sağlanan medrese düzeyindeki gelişmeyi Bursa ölçeğinde gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Osmanlı medreseleri üzerinde yapılmış araştırmalar sayısal bakımdan çok görünse de, medreselerin işleyişini ve eğitim-öğretim düzenini ele alan müstakil eserlere pek rastlanılmamaktadır. Bu alanda hissedilen büyük boşluk sebebi ile özellikle Osmanlılar'ın kuruluş ve yükseliş dönemlerindeki Bursa medreseleri, mahkeme sicillerine dayanarak incelenmeye çalışılmıştır. Sicillerde yer alan kayıtların her biri, başlangıçtan XVI. yüzyıl sonuna, hatta daha sonrasına kadar tek tek okunmuş ve ortaya çıkan veriler doğrultusunda medreselerin işleyişi konusunda geniş sayılabilecek bir değerlendirme yapılmıştır.*” şeklinde açıklamıştır. Daha sonra ilk baskıya göre bu eserde bazı eksikliklerin giderilip tekrar okuyucuya sunulduğu dile getirilmiştir.

Yazar, giriş bölümünde işe Osmanlı Devleti'nin bilim ve eğitim-öğretim konusundaki hassasiyetine vurgu yaparak başlamıştır. Bizans döneminde yerel etkiye sahip Bursa şehri Osmanlı'nın fethi ile ciddi anlamda gelişme göstermiş ve başkent olabilecek konuma erişmiştir. Orhan Gazi tarafından Manastır ismi ile kurulan medresenin sayısı 1500'lerin sonunda 50'ye ulaşmıştır. Daha sonra Bursa Mahkeme Sicilleri'nin şehrin kültür hazinesi açısından önemine vurgu yapılmıştır. Araştırmanın hedefi medreselerin temel unsurları olan müderris, öğrenci ve ders programlarının derinlemesine incelenmesi olarak gösterilmiştir. Eserin oluşturulması aşamasında kullanılan kaynaklar, Bursa Mahkeme Sicilleri, vakfiyeler ve modern çalışmalar şeklinde ifade edilmiştir.

Müellif kitapta “Medrese” adını taşıyan birinci bölümde ilk başlığı “Osmanlı Öncesi Medrese'ye Kısa Bir Bakış” olarak atmıştır. Burada medresenin tanımı yapılmış ve günümüzün üst düzey eğitim kurumları niteliğine sahip olduğu belirtilmiştir. İslam dünyasında ilk medreseler, cami ve mescit bünyesinde faaliyet göstermekte idi. Zaman ilerledikçe ve sünni inanış yayıldıkça bu eğitim kurumları müstakil hale gelmeye başlamıştır. İslam ülkelerinde medreselerin kurulup çoğalmasında Nizamülmülk'ün tesiri anlatılmıştır. Daha sonra Orhan Gazi dönemi ile birlikte eğitim kurumunun gelişimine yer verilmiştir. “Fiziki Yapı” adlı başlık altında medreseyi meydana getiren avlu, hücre, dershane, kütüphane ve müstemilat hakkında bilgi verilmiştir. Avlu hücre sayısına göre düzenlenmekteydi ve bazen havuz bazen de şadırvan eşlik etmekteydi. Hücreler, hem talebelerin hem de öğretim üyelerinin kalması için planlanmıştır. Selatin medreselerinde her hücrede bir kişi ikamet edecek şekilde düzenleme yapılmıştır. İlerleyen sayfalarda XVI. yüzyılda Bursa medresesinde hücre ve öğrenci sayısını gösteren bir tablo okuyucuya sunulmuştur.

Tablo 1. Bursa medreselerinin hücre sayıları ve öğrenci toplamları

Hücre Sayısı	Medrese Sayısı	Medreselerdeki Toplam Oda Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
5	1	5	5
7	4	28	29
8	2	16	16
9	1	9	9
10	9	90	93
11	3	33	32
12	6	72	71
13	1	13	Bilinmiyor
14	2	28	28
15	1	15	15
16	2	32	30
22	1	22	20
Bilinmeyen	17	-	-
Toplam	50	363	348

Dershaneler, genellikle avlunun güneyinde medresenin iki tarafındaki hücrelerin bitiminde bulunmaktaydı. Lakin Bursa'daki her medresede olmasa da bazılarında kütüphane mevcuttur. İlk medrese kütüphanesini içinde barındıran Subaşı Eyne Bey Medresesi'nde kütüphane, üst katta yer almaktaydı. Medresedeki diğer yapılardan olan tuvaletler bazen yapı içinde bazen de dışında olabilirdi. Müellifin ifade ettiğine göre, medreseler kendi amaçlarına uygun inşa edilenler ve zaviyeden medreseye dönüştürülenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu eğitim kurumları genel olarak kurucularının ait oldukları yerde tesis edilmiştir. Daha sonra yazar, bu müesseselerin kurulmasındaki prosedürü şöyle anlatmıştır. “*Medrese yaptırmayı düşünen kişi, şehrin mimarbaşı ve ustalarının izin ve yardımıyla, sahibi olduğu mülkü üzerinde gerekli müstemilatı ihtiva eden bir bina inşa ettirir. Sonra bu medresenin her türlü masrafını karşılayacak ve lüzumu halinde bakım ve onarımlarını yapacak miktarda gelir getiren vakıf kaynaklarını tespit eder. Ardından mahkemeye gelerek kadı veya naib, katipler ve diğer görevliler ile şahitler huzurunda, vakıf yapmak istediğini ve bir kişiyi de mütevellî atadığını ifade eder. Sonra da yaptırdığı medresenin fiziki özelliklerini belirterek medrese görevlileri ile talebelere ne kadar yevmiye verileceğini beyan eder. Ayrıca medreseye hangi yerleri vakfettiğini, gelirlerinin ne kadar olduğunu, nerelere harcama yapılacağını ve nasıl idare edileceğini anlattıktan sonra vakfiyesinin tescilini talep eder. Tescil edilen vakfiyenin bir sureti vakfa, bir sureti mahkeme siciline, bir sureti de evkaf defterine kaydedilmek üzere İstanbul'a gönderilirdi*”. Bölümün ilerleyen satırlarında medreselerin dereceleri kuruluş dönemi, Fatih ve Kanuni dönemleri şeklinde tasnif edilerek anlatılmıştır. “Bursa'da İhtisas Medreseleri” isimli başlık altında darülkurra, darülhadis ve daruttıbb adlı üç müessese üzerinde durulmuştur.

“Medrese Kadrosu” isimli ikinci bölümde öğretim elemanı başlığı altında müderris, müd, şeyh; idari personel başlığı altında mütevellî, nazır, noktacıdan bahsedilirken son başlığı diğer idari görevliler oluşturmaktadır. Medrese veya camilerde ders veren kişi olan müderris, dönemin en iyi ilim adamları arasından seçilirdi ki Nizamülmülk’ün kurduğu medreselerde görev alabilmek için zamanın seçkin bilgini olmak, vakar sahibi olmak, dindarlık ve yabancı dil bilmek gibi vasıfları taşıması gerekirdi. Osmanlı Devleti’nde Fatih döneminde yayınlanan kanunnamelere değin müderris tayinine ilişkin net bilgi olmadığı dile getirilmiştir. II. Mehmet döneminde kurulan Sahn-ı Seman ve Tetimme ile Kanuni zamanında hayata geçirilen Süleymaniye Medreseleri’nden mezun bir kimse icazet alır ki bu belge o kişinin müderrislik görevini ifa edebileceğini gösterirdi. Atama bekleyen aday ya Anadolu ya da Rumeli Kadaskeri’ne müracaat ederek mülazim olarak kayıt edilirdi. Bir süre sıra bekleyen mezun, 20 akçe ile göreve başlardı. Fatih Kanunnamesi’ne göre yevmiye artışının beşer akçe olduğu söylenmiştir. Müellif, “Müderrislerin Terfi ve Görev Süreleri” adlı başlık altında ilk olarak Fatih zamanında müderrislerin doğrudan padişah tarafından atandığını ifade etmiştir. Daha sonra II. Mehmet döneminde bir müderrisin ortalama vazife süresi üç yıl olarak belirtilmiştir. Müderrislerin uygun şartlar sağlandığında bazı medreselerde emekliliklerini sürdürebildiği veya kayd-ı hayat şeklinde çalışabildiği belirtilmiştir. Müderrislere sağlanan imkanlar hususunda ders ücreti dışında senelik veya mevsimlik luhumiye, bahariye, yaylakıye ve taamiye adlı aynı ya da nakdi yardımların yapıldığı dile getirilmiştir. İfade edildiğine göre, taammiye, pişmiş yiyeceklerin dışında hububat cinsi ödeneklerin verildiği; yaylakıye, müderrisedeki öğrencilerle tatilde çıkılan yaylak nedeniyle verildiği; bahariye, ilkbahar mevsiminde ödenen bir yardım türüdür. “Müderrislerin Birden Fazla Görev Alabilmeleri, Diğer Görevlere Geçebilmeleri, Müderrislerin Görevden Ayrılmaları ve Müderrislerin Sosyo-Ekonomik Durumları” adlı başlıklar altında müderrislerin özlük haklarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Müderristen sonra medresede talebenin derslerini müzakere ve müderrisin verdiği dersi tekrar eden kimse olan muidden bahsedilmiştir. Bölümün ilerleyen satırlarında bir diğer öğretim elemanı şeyh anlatılmıştır. Öğretim elemanları zikredildikten sonra idari personel içerisinde mütevellî, nazır, noktacı ve diğer idari görevliler anlatılmıştır. Mütevellî, medresenin birinci derece sorumlusu iken nazır, mütevellinin vakıf şartlarına göre hareket edip etmediğini denetleyen kişidir. Noktacı, vakıfta çalışan kimselerin, öğrencilerin ve görevlilerin vazifelerindeki devamlarını kontrol eden ve gelmeyenlerin yanına nokta koyan personeldir. Belirtilen görevliler dışında katip, vekilharç, cabi, kandilci, ferraş, müstahdem, bevab ve cüzhanlar da diğer idari görevliler olarak anlatılmıştır.

“Öğrenciler”, ismini taşıyan başlık altında müellif, medreselerde eğitim gören talebelere sağlanan imkanlardan, eğitim sürelerinden, nasıl görev aldıklarından ve nasıl disipline edildiklerinden bahsetmiştir. Nizamülmülk’ün medreselerin inşası noktasındaki rolüne dikkat çeken yazar, kendisinin talebelere yatacak yer sağladığını, yiyecek-içecek temin ettiğini ve burs sağladığını dile getirmiştir.

“Öğretim Programı”, isimli dördüncü bölümde müellif, okutulan dersler, felsefenin medreselerdeki rolü hakkında, ders verme metodu ve medreselerdeki tatil düzenine ilişkin bilgiler sunmuştur. Sonuç, kısmında ise anlatılan bilgilerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Eser, kaynakça verileri takdim edilerek nihayete erdirilmiştir.